

Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση

Τόμ. 1 (2008)

4ο Συνέδριο Διδακτική Πληροφορικής

Ο πληροφορικός γραμματισμός στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: μια μελέτη των απόψεων και των εμπειριών εκπαιδευτών πληροφορικής Α.

Α. Τζιμογιάννης, Μ. Γραβάνη

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζιμογιάννης Α., & Γραβάνη Μ. (2023). Ο πληροφορικός γραμματισμός στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: μια μελέτη των απόψεων και των εμπειριών εκπαιδευτών πληροφορικής Α. *Συνέδρια της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση*, 1, 405–414. ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/cetpe/article/view/5885>

Ο πληροφορικός γραμματισμός στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: μια μελέτη των απόψεων και των εμπειριών εκπαιδευτών πληροφορικής

Α. Τζιμογιάννης, Μ. Γραβάνη

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
ajimoyia@uop.gr, gravanim@uop.gr

Περίληψη

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται μια μελέτη που αφορά στη διερεύνηση των απόψεων, στάσεων και εμπειριών εκπαιδευτών πληροφορικής σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), στο πλαίσιο της διδασκαλίας του πληροφορικού γραμματισμού. Βασικός στόχος είναι να σκιαγραφήσει την εκπαιδευτική πραγματικότητα στα ΣΔΕ, σχετικά με το σχεδιασμό και την υλοποίηση του γραμματισμού της πληροφορικής και να αναδείξει πτυχές των διαδικασιών της ενήλικης μάθησης. Τα αποτελέσματά μας δείχνουν ότι τα μαθήματα επικεντρώνονται σε τεχνικές και κοινωνικές δεξιότητες γύρω από τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ), ενώ οι ακολουθούμενες διδακτικές προσεγγίσεις, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, προσαρμόζονται στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των εκπαιδευόμενων, κατευθύνονται από τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων και εμφανίζουν χαρακτηριστικά διαθεματικότητας.

Λέξεις κλειδιά: Πληροφορικός γραμματισμός, διδακτικές πρακτικές, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας

Abstract

The research presented in this paper explores adult educators' beliefs, perceptions and experiences of teaching digital literacy in the context of the Second Chance Schools (SCS). The paper aims at shedding light on the educational reality at SCS with regards to the planning and implementation of the information technology subject, as well as highlighting the processes of adult learning in the above context. Findings reveal that sessions aim mainly at developing adult learners' technical and social skills on Information and Communication Technology (ICT). They also point out that teaching practices followed are adapted to the adult learners' needs and interests; are aligned with the adult learning principles and exhibit elements of interdisciplinarity.

Keywords: Digital literacy, teaching practices, Second Chance Schools.

1. Εισαγωγή

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) αποτελούν τον πιο ολοκληρωμένο θεσμό δια βίου εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ο οποίος στοχεύει στη συμπληρωματική κατάρτιση των ενηλίκων, στην επανασύνδεση τους με την εκπαίδευση και στην ενίσχυσή τους

με αιώτερο στόχο την κοινωνική τους ένταξη και ανέλιξη. Υποστηρίζουν έναν από τους βασικότερους σκοπούς των ευρωπαϊκών πολιτικών διαμόρφωσης ευκαιριών συνεχούς πρόσβασης στη μάθηση για όλους τους πολίτες (CEC, 2000α; 2001). Από την άλλη μεριά, το σχέδιο δράσης eEurope 2002 έχει θέσει ως βασική προτεραιότητα την παροχή στους ενήλικες των βασικών δεξιοτήτων που θα τους επιτρέψουν να συμμετέχουν στην κοινωνία της γνώσης (CEC, 2000β). Οι δεξιότητες αυτές, που αναφέρονται με τον όρο *ψηφιακός γραμματισμός* (*digital literacy*), αφορούν στην εξοικείωση με τους υπολογιστές και τις σύγχρονες τεχνολογίες (Διαδίκτυο, πολυμέσα κ.λπ.) και, επιπλέον, σχετίζονται με υψηλού επιπέδου δεξιότητες, όπως επίλυση προβλημάτων, κριτική ικανότητα, ομαδική εργασία, δια βίου μάθηση κ.λπ.

Στα ΣΔΕ υπεισέρχονται επιπρόσθετοι παράγοντες που καθιστούν τον πληροφορικό γραμματισμό πεδίο ιδιαίτερου εκπαιδευτικού και ερευνητικού ενδιαφέροντος. Αυτοί αφορούν στα μαθησιακά χαρακτηριστικά και τις συνήθειες των ενηλίκων, καθώς και στις γενικότερες στάσεις τους για τις ΤΠΕ που φαίνεται να είναι διαφορετικές σε σχέση με αυτές των μαθητών της τυπικής εκπαίδευσης (Chua et al., 1999, Wilfon, 2006). Το ζήτημα του πληροφορικού γραμματισμού ενηλίκων στη χώρα μας αποκτά επιπρόσθετο ενδιαφέρον, αν λάβουμε υπόψη ότι στην Ελλάδα καταγράφεται η μικρότερη διάχυση των νέων τεχνολογιών και του Διαδικτύου στους ενήλικες σε σχέση με όλες τις άλλες χώρες της ΕΕ-25 (Παρατηρητήριο για την ΚτΠ, 2007).

Η μελέτη που παρουσιάζεται στην εργασία αυτή στοχεύει να αναδείξει σημαντικές πτυχές της εκπαίδευσης ενηλίκων στις ΤΠΕ, καθώς και τις ενδεχόμενες δυσκολίες εφαρμογής του Προγράμματος Σπουδών (ΠΣ) των ΣΔΕ για τον πληροφορικό γραμματισμό. Εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πρόγραμμα, που έχει σχεδιαστεί και υλοποιείται στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με στόχο την καταγραφή και διερεύνηση των αντιλήψεων, των στάσεων και των εμπειριών εκπαιδευομένων στα ΣΔΕ και των εκπαιδευτών τους αναφορικά με τον πληροφορικό γραμματισμό. Ειδικότερα, η εργασία αυτή εστιάζει τις ακολουθούμενες διδακτικές πρακτικές και προσεγγίσεις του πληροφορικού γραμματισμού στα ΣΔΕ, όπως αναδεικνύονται από τις απόψεις και τις εμπειρίες των εκπαιδευτών. Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής είναι τα πρώτα στη χώρα μας σχετικά με τον πληροφορικό γραμματισμό ενηλίκων, σε μια κρίσιμη περίοδο που θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως η φάση της ωριμότητας του θεσμού των ΣΔΕ.

2. Ο πληροφορικός γραμματισμός στα ΣΔΕ

Το Πρόγραμμα Σπουδών των ΣΔΕ και οι προτεινόμενες διδακτικές προσεγγίσεις βασίζονται στη φιλοσοφία των *πολυγραμματισμών* (*multiliteracies*). Ο βασικός πυρήνας συγκροτείται γύρω από τρεις επιμέρους γραμματισμούς: τον *γλωσσικό*, τον *αριθμητικό* και τον *πληροφορικό* γραμματισμό (Χοντολίδου, 2003), ενώ παράλληλα διδάσκονται ο *κοινωνικός γραμματισμός*, ο *επιστημονικός*, ο *αγγλικός*, ο *περιβαλλοντικός* και η *αισθητική ή πολιτισμική αγωγή*.

Το περιεχόμενο των σπουδών συνδιαμορφώνεται από τους εκπαιδευτικούς κάθε σχολείου, στη βάση ενός κοινού πλαισίου που προσδιορίζεται από τις προδιαγραφές σπουδών των ΣΔΕ, τις ανάγκες, τα χαρακτηριστικά και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευόμενων (Βεκρής & Χοντολίδου, 2003), σύμφωνα με τις αρχές της ενήλικης μάθησης (Knowles, 1990, Jarvis, 1999). Το εκπαιδευτικό υλικό είναι ανοικτό σε προσθήκες και μετασχηματισμούς, αξιοποιεί την ευρηματικότητα και τη φαντασία εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων, και συνιστά σχέδιο μελέτης και όχι τη μοναδική πηγή ενημέρωσης ή πληροφοριακού υλικού (Βεκρής, 2003). Η αξιολόγηση των εκπαιδευόμενων είναι περιγραφική και εστιάζει στην εξελικτική τους πορεία, η οποία υποστηρίζεται επιπλέον από τις συμβουλευτικές υπηρεσίες (Βεργίδης κ.α., 2007).

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για τη διδασκαλία της Πληροφορικής ως αντικείμενο γενικής παιδείας δεν περιορίζονται στην κατάρτιση των μαθητών σε ζητήματα τεχνολογικού χαρακτήρα (χρήση υπολογιστών, εκμάθηση λογισμικών κ.λπ.) αλλά έχουν ως στόχο (Τζιμογιάννης, 2002β):

την κατανόηση *βασικών εννοιών* και την απόκτηση *διαχρονικών γνώσεων* στην Πληροφορική

την ανάπτυξη *διαχρονικών δεξιοτήτων* χρήσης του υπολογιστή ως εργαλείο έρευνας, επίλυσης προβλημάτων και μάθησης

την καλλιέργεια *δεξιοτήτων μεθοδολογικού χαρακτήρα* (έκφραση και διερεύνηση ιδεών, δημιουργικότητα, διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, πειραματισμός και ανίχνευση λαθών) και *δεξιοτήτων υψηλού επιπέδου* (κριτική και αναλυτική σκέψη, συνθετική ικανότητα)

στην απόκτηση *ευρύτερης παιδείας και κουλτούρας* γύρω από την Πληροφορική.

Στις Προδιαγραφές Σπουδών για τα ΣΔΕ αποτυπώνεται μια αντίστοιχη προσέγγιση, καθώς ο πληροφορικός γραμματισμός διαρθρώνεται σε τρεις άξονες: *τεχνικές γνώσεις και δεξιότητες*, που είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική χρήση των ΤΠΕ, *επίλυση προβλημάτων με ΤΠΕ* και *κοινωνικές διαστάσεις* και συνέπειες των ΤΠΕ στη σημερινή εποχή. Οι εκπαιδευόμενοι θα πρέπει να αποκτήσουν ένα είδος 'πληροφορικής κουλτούρας', δηλαδή θετική στάση για τις ΤΠΕ, πράγμα που θα τους επιτρέψει να ενσωματωθούν καλύτερα στο σύγχρονο κόσμο (Δαγδιλέλης, 2003).

Η εκπαιδευτική έρευνα έχει δείξει ότι η επίτευξη των παραπάνω στόχων αποτελεί ένα ιδιαίτερα δύσκολο έργο για την τυπική εκπαίδευση, το οποίο επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες που σχετίζονται με τα Προγράμματα Σπουδών, τις διδακτικές προσεγγίσεις και το ρόλο του εκπαιδευτικού της πληροφορικής (Κόμης, 2005; Τζιμογιάννης, 2002α). Από την άλλη μεριά, το πεδίο του πληροφορικού γραμματισμού ενηλίκων στη χώρα μας δεν έχει ερευνηθεί ιδιαίτερα. Η μελέτη αυτή φιλοδοξεί να αναδείξει τις ιδιαίτερες πτυχές των διαδικασιών της ενήλικης μάθησης, καθώς και το περιβάλλον μέσα στο οποίο διεξάγεται αυτή. Αναμένουμε να υπάρχουν δυσκολίες, οι οποίες εδράζονται αφενός στο καινοτόμο ΠΣ των ΣΔΕ και αφετέρου στις στάσεις και στις ιδιαίτερες δυσκολίες που έχουν οι ενήλικες στο χειρισμό των υπολογιστών και στην κατανόηση βασικών εννοιών της πληροφορικής.

3. Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα αυτή έχει ανιχνευτικό χαρακτήρα αναφορικά με τις εκπαιδευτικές πρακτικές και τις προσεγγίσεις που ακολουθούνται στα ΣΔΕ στα πλαίσια των μαθημάτων του πληροφορικού γραμματισμού. Διεξήχθη σε τέσσερα ΣΔΕ της χώρας (Περιστερίου, Αχαρνών, Αγίων Αναργύρων Αττικής και Ιωαννίνων), κατά τους μήνες Μάιο και Ιούνιο 2007. Έλαβαν μέρος οκτώ εκπαιδευτές (δύο από κάθε σχολείο), οι οποίοι εμφανίζουν διαφορετικό προφίλ ως προς το φύλο, την ηλικία, τη συνολική διδακτική εμπειρία και την εμπειρία διδασκαλίας στα ΣΔΕ.

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

Πώς σχεδιάστηκαν και οργανώθηκαν τα μαθήματα στο πλαίσιο του πληροφορικού γραμματισμού;

Ποιοι διδακτικοί στόχοι του ΠΣ επιτεύχθηκαν;

Ποιες μεθοδολογίες-διδακτικές προσεγγίσεις χρησιμοποιήθηκαν στην πράξη;

Ποιες διδακτικές ή άλλου τύπου δυσκολίες αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτές;

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, με καθένα εκπαιδευτή ξεχωριστά στο χώρο του ΣΔΕ όπου εργαζόταν. Κάθε συνέντευξη είχε διάρκεια περίπου 45 λεπτών και μαγνητοφωνήθηκε με την άδεια των συμμετοχόντων. Δεν υπήρξε καμία παρέμβαση πριν τη διεξαγωγή της έρευνας. Ο ρόλος των ερευνητών περιορίστηκε στη διατύπωση ερωτήσεων και στην τροφοδότηση της συζήτησης-συνέντευξης, με στόχο την ανάδειξη των υπό διερεύνηση ζητημάτων. Για λόγους διατήρησης της ανωνυμίας, στη συνέχεια της εργασίας αυτής, η αναφορά στους εκπαιδευτές θα γίνεται στο αρσενικό γένος και η ονομασία τους με το γράμμα Ε και τον αντίστοιχο αριθμό σειράς στη συνέντευξη.

4. Ανάλυση αποτελεσμάτων

Η ανάλυση βασίστηκε στην κωδικοποίηση των ερευνητικών δεδομένων σε κατηγορίες ανάλογα με τις ομοιότητες που εμφανίζουν, ακολουθώντας την τεχνική Evans (2002) που συνιστά, μεταξύ άλλων, οι κατηγορίες να συνδέονται με το σκοπό της έρευνας, να είναι εξαντλητικές και αμοιβαία αποκλειόμενες. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματά μας, σύμφωνα με τις θεματικές των ερευνητικών ερωτημάτων: *σχεδιασμός και οργάνωση μαθημάτων, διδακτικές προσεγγίσεις και πρακτικές, διδακτικά εμπόδια.*

4.1. Σχεδιασμός και οργάνωση των μαθημάτων

Ο σχεδιασμός και η οργάνωση των μαθημάτων αποτελούν τα βασικότερα στάδια ανάπτυξης ενός προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων, όπου παίρνουν μέρος από κοινού εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι, μέσω της διάγνωσης των αναγκών (Knowles, 1990). Οι απόψεις και οι εμπειρίες των εκπαιδευτών μελετήθηκαν με στόχο να διερευνηθεί σε ποιο βαθμό ακολουθήθηκε η προσέγγιση αυτή και να

εντοπιστούν ενδεχόμενες δυσκολίες. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευομένων των ΣΔΕ, καθώς και οι τρεις βασικοί στόχοι του πληροφορικού γραμματισμού αποτέλεσαν τους βασικούς άξονες γύρω από τους οποίους σχεδιάστηκαν και οργανώθηκαν τα μαθήματα στα ΣΔΕ. Οι άξονες αυτοί φαίνεται να λαμβάνονται υπόψη από τους εκπαιδευτές στην καθημερινή τους πρακτική, άλλοτε σε μεγαλύτερο και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό.

4.1.1. Διάγνωση αναγκών

Ένα θέμα, κοινό σε όλες τις συνεντεύξεις, ήταν η διάγνωση των αναγκών, των προσδοκιών και των ενδιαφερόντων των εκπαιδευομένων με στόχο το σχεδιασμό και την οργάνωση των μαθημάτων. Όλοι οι εκπαιδευτές, με μια μόνο εξαίρεση, φαίνεται να προσαρμόζουν κάθε φορά το μάθημά τους στις ιδιαιτερότητες και στα χαρακτηριστικά των ενηλίκων εκπαιδευομένων. Αυτά αναδεικνύονται, κυρίως, κατά τη διάρκεια της πρώτης εκπαιδευτικής συνάντησης-γνωριμίας και κατά την πορεία των μαθημάτων. Με την πάροδο του χρόνου συνεκτιμώνται, σε μικρό ή μεγαλύτερο βαθμό, τα ενδιαφέροντα, το προφίλ και οι τρόποι μάθησης κάθε εκπαιδευόμενου. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα των συνεντεύξεων:

E5: *«Υπάρχει ένα πολύ γενικό πρόγραμμα. Στη συνέχεια, διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια του έτους από τα ερεθίσματα των εκπαιδευομένων... Συζητώ μαζί τους τη διαμόρφωση του προγράμματος και προσπαθώ να υπάρχει πάντα ένα κλίμα αμοιβαιότητας και ουσιαστικής επικοινωνίας».*

E7: *«Την πρώτη χρονιά δεν είχα καταλάβει περί τίνος πρόκειται. Μπήκα στο ΣΔΕ και έκανα το μάθημα της πληροφορικής σα να ήμουν στο σχολείο. Την επόμενη, από την πρώτη ώρα που μπήκα στην αίθουσα, έκανα μια αναγνώριση...τι θέλουν να μάθουν, και προσαρμόσα το μάθημά μου σ' αυτό...Είναι όλοι μεγάλοι και δεν έχουν γνώσεις στους Η/Υ...Δεν υπάρχουν πολλές προτάσεις από τη μεριά τους για το τι θα διδάξουμε».*

Διαφορετική προσέγγιση είχε ένας λιγότερο έμπειρος σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων εκπαιδευτής:

E3: *«Στην πρώτη συνάντηση δεν τους ρώτησα πράγματα γι' αυτούς και τα ενδιαφέροντα τους. Μπήκα κατευθείαν στα βαθιά. Προσπαθώ να δω αν κάποιοι έχουν γνώσεις στην πληροφορική, να τους κάνω μια εισαγωγή στο μάθημα, τι θα μάθουν και ποιος είναι ο στόχος του μαθήματος... Αποφεύγω στις πρώτες συναντήσεις να μιλώ για προσωπικά θέματα».*

4.1.2. Διαμόρφωση του πλαισίου του πληροφορικού γραμματισμού

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκπαιδευτικοί υποστήριξαν ότι ανάλογα με το επίπεδο και τις επιθυμίες των εκπαιδευόμενων, οργάνωσαν τη διδασκαλία τους και τις μαθησιακές δραστηριότητες γύρω από τους τρεις βασικούς στόχους του ΠΣ για τον πληροφορικό γραμματισμό: *γνώσεις και τεχνικές δεξιότητες, επίλυση προβλημάτων με ΤΠΕ, κοινωνική διάσταση των ΤΠΕ*. Διαφαίνεται μια ευελιξία στην επιλογή των αντικείμενων, ενώ λαμβάνεται υπόψη το προφίλ των εκπαιδευομένων, όπως προκύπτει από την ανίχνευση των αναγκών τους.

Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προκύπτει ότι οι εκπαιδευόμενοι συναντούν σημαντικές δυσκολίες στην κατανόηση εννοιών και συστημάτων της πληροφορικής. Η απόκτηση τεχνικών δεξιοτήτων, κυρίως σε θέματα επεξεργασίας κειμένου, υπολογιστικών φύλλων και του Διαδικτύου, αποτελεί έναν περισσότερο ρεαλιστικό στόχο που προκαλεί το ενδιαφέρον των εκπαιδευόμενων. Επίσης, φαίνεται να λειτουργεί αποτελεσματικά η ενημέρωση και ο προβληματισμός τους γύρω από τις κοινωνικές επιπτώσεις και τις εφαρμογές των ΤΠΕ στη σημερινή εποχή. Ενδεικτικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα:

E7: *«Το μάθημα βασίζεται στους τρεις άξονες που ορίζονται από το Πρόγραμμα Σπουδών. Έτσι φροντίζω να τους περάσω κάποιες τεχνικές φύσης γνώσεις και δεξιότητες, όπως βασικές έννοιες, λογισμικό, υλικό, γιατί αυτοί δε ξέρουν τίποτε. Δεν είμαι αυστηρός, ωστόσο, ούτε τους βομβαρδίζω με πολλές έννοιες. Δίνω, επίσης, σημασία στην απόκτηση δεξιοτήτων που αφορούν στο χειρισμό του Η/Υ και στην κοινωνική διάσταση της πληροφορικής».*

E8: *«Τα πηγαίνουν καλύτερα (οι εκπαιδευόμενοι) στις δεξιότητες. Έχουν δυσκολία και άρνηση για τις τεχνικές γνώσεις... Θέλω πάντα να τελειώνω μια ενότητα ή να τονίζω στο μάθημα τις κοινωνικές προεκτάσεις της πληροφορικής, γιατί και το ενδιαφέρον τους καλλιεργείται και συνδέεται το μάθημα με την πραγματικότητα».*

4.2. Διδακτικές προσεγγίσεις και πρακτικές

Η επιλογή διδακτικών προσεγγίσεων, πρακτικών και δραστηριοτήτων που τοποθετούν τον ενήλικα εκπαιδευόμενο στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία ενός προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων (Knowles, 1990, Jarvis, 1999, Gravani, 2007). Η συγκεκριμένη μελέτη ανέδειξε ότι οι εκπαιδευτές των ΣΔΕ, άλλοι σε μεγαλύτερο και άλλοι σε μικρότερο βαθμό, χρησιμοποιούσαν μια σειρά από τέτοιες πρακτικές οι οποίες βασίζονταν στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων των εκπαιδευόμενων και αποσκοπούσαν στην καλλιέργεια και ανάπτυξη τους. Στο πλαίσιο του πληροφορικού γραμματισμού υπήρχε ένα πολύ γενικό πλάνο διάθρωσης και προσέγγισης της υπό διδασκαλία ύλης, το οποίο προσαρμοζόταν στο προφίλ των εκπαιδευόμενων κάθε τάξης. Από τις συνεντεύξεις προέκυψε ότι οι εκπαιδευτές δεν ακολουθούν το ίδιο πρόγραμμα διδασκαλίας κάθε χρόνο και σε όλα τα τμήματα. Το εύρημα αυτό είναι ενδεικτικό της ευελιξίας που υπήρχε, η οποία και αξιολογείται θετικά από τους εκπαιδευτές. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

E1: *«...Στα τρία τμήματα έκανα διαφορετικά πράγματα και στους δύο κύκλους σπουδών, ανάλογα με τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων. Φέτος προσπάθησα και στο πλαίσιο του ίδιου τμήματος να κάνω διαφορετικά πράγματα, αλλά εκεί δε βγαίνει...»*

E5: *«Κάθε χρόνο ξεκινώ διαφορετικά και αλλάζω στην πορεία ανάλογα με τις ανάγκες. Προσπαθώ, γενικά, αντικείμενα που παρουσιάζουν δυσκολίες να τα δώσω με άλλο τρόπο ή να μη τα δώσω καθόλου. Π.χ. οι εκπαιδευόμενοι δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις μονάδες του Η/Υ, εκεί δεν επέμενα ξανά».*

Οι πρακτικές που, εν γένει, ακολουθούνται στα ΣΔΕ της έρευνας είναι οι εξής:

Εργαστηριακές ασκήσεις: Οι εργαστηριακές ασκήσεις (συνήθως 2-3 ώρες την εβδομάδα) δεν έχουν συγκεκριμένη ύλη και απευθύνονται σε όσους εκπαιδευόμενους θέλουν να ασχοληθούν περισσότερο με το αντικείμενο. Συνήθως ήταν διαθεματικές και γινόταν σε συνεργασία με άλλους γραμματισμούς, ενώ σε κάποια ΣΔΕ απευθυνόταν από κοινού στους εκπαιδευόμενους του Α' και Β' κύκλου.

Διαθεματικές διδασκαλίες: Οι διαθεματικές διδασκαλίες αποτελούν σημείο συνάντησης και συνεργασίας δύο γραμματισμών με στόχο τη διαθεματική μελέτη των αντίστοιχων αντικειμένων. Οι εκπαιδευτές που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή και την επιτυχία διαθεματικών διδασκαλιών τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτών των δύο γραμματισμών. Αυτό δεν επιτεύχθηκε σε όλα τα σχολεία, όπως δήλωσαν τρεις από τους οκτώ εκπαιδευτές, με αποτέλεσμα σε κάποιες περιπτώσεις να μη γίνουν καθόλου ή να γίνουν πολύ λίγες διαθεματικές διδασκαλίες. Φαίνεται ότι οι βασικές δυσκολίες και οι λόγοι που δεν βοήθησαν τους εκπαιδευτές να υλοποιήσουν διαθεματικές εργασίες, σε ευρεία κλίμακα, ήταν: α) η έλλειψη επιμόρφωσης για τη διαθεματικότητα στην πράξη, β) η απροθυμία και η διστακτικότητα να δοκιμάσουν μια διδακτική καινοτομία, όπως είναι η διαθεματικότητα, γ) οι δυσκολίες συνεργασίας με καθηγητές άλλων γραμματισμών και δ) οι προηγούμενες διδακτικές εμπειρίες από το τυπικό σχολείο.

Μέθοδος project: Οι εργασίες τύπου project είχαν, συνήθως, τη μορφή συνθετικών εργασιών και βασιζόνταν στην αναζήτηση πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου. Στόχος ήταν να βοηθήσουν τους εκπαιδευόμενους να εξασκήσουν τις γνώσεις τους στην Πληροφορική, να τους εμπλέξουν παράλληλα με κάποιο άλλο αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους και, επιπλέον, να τους μάθουν να λειτουργούν ομαδικά. Η ομαδική εργασία δεν ήταν εύκολη και οι εκπαιδευόμενοι συνάντησαν αρκετές δυσκολίες, όπως υπογράμμισαν αρκετοί εκπαιδευτές.

Εξειδικευμένες διδασκαλίες: Στο πλαίσιο των παραπάνω διδακτικών δραστηριοτήτων, αλλά και σε πρόσθετες ώρες, κάποιοι εκπαιδευτές εφάρμοσαν μορφές εξειδικευμένης διδασκαλίας με στόχο την ενίσχυση εκπαιδευόμενων με αυξημένες δυσκολίες. Αυτό έγινε, κυρίως, στα ΣΔΕ που διέθεταν κατάλληλα εξοπλισμένη αίθουσα υπολογιστών.

4.3. Διδακτικά και εκπαιδευτικά εμπόδια

Η έρευνά μας εντόπισε, επίσης, μια σειρά παραγόντων, οι οποίοι εισάγουν δυσκολίες στη διδασκαλία και στη μάθηση, στο πλαίσιο του μαθήματος του πληροφορικού γραμματισμού. Μία από τις βασικότερες αιτίες που ανέφεραν οι περισσότεροι εκπαιδευτές είναι η *ανασφάλεια* και ο *φόβος* που ένιωθαν αρκετοί εκπαιδευόμενοι για τους υπολογιστές. Στα αρχικά μαθήματα κάποιοι από αυτούς αποκαλούσαν τον υπολογιστή 'μηχάνημα του διαβόλου' ενώ άλλοι θεωρούσαν ότι είναι επικίνδυνος για την υγεία. Το πρόβλημα αυτό έχει ευρύτερες κοινωνικές αναφορές και καταγράφεται

σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Chua et al., 1999, Wilfon, 2006), ενώ οφείλεται στην έλλειψη ουσιαστικής ενημέρωσης και επαφής με την τεχνολογία.

E4: *«Η μόνη σοβαρή δυσκολία ήταν από εκπαιδευόμενους που έχουν άρνηση απέναντι στην Πληροφορική. Δε θέλουν να αλλάξουν στάση, τούς είναι αδιάφορη. Άλλοι είπαν ότι είναι εργασία του σατανά και δε θέλω να τα ακουμπάω. Εκεί πια δεν μπορώ να κάνω τίποτε».*

E1: *«Ένα από τα πράγματα που κάνεις είναι ...να τους πείσεις ότι η πληροφορική για μια συγκεκριμένη ηλικιακή γενιά είναι κάτι νέο και ότι δεν είμαστε σαν τα παιδιά. Με μια τέτοια συζήτηση προσπαθώ να τους κάνω να αισθανθούν καλά... Οι μικρότεροι σε ηλικία δεν έχουν πρόβλημα με τη χρήση».*

Ένα άλλο εμπόδιο στη μάθηση είναι οι αυξημένες μαθησιακές δυσκολίες που εμφανίζουν οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι:

E6: *«...Οι μεγαλύτεροι δε συγκρατούν όλες τις λεπτομέρειες με τον ίδιο τρόπο που το κάνουν οι νέοι. Χρειάζονται περισσότερο χρόνο... αλλά είναι δύσκολο να τον βρουν».*

E8: *«Δυσκολεύονται να συνδέσουν με έναν αιτιοκρατικό τρόπο πράγματα που έχουν μια αλληλουχία. Αυτό με έχει προβληματίσει... Δεν έχουν αποκτήσει αναπαράσταση για το πώς λειτουργεί ο Η/Υ... Δεν καταλαβαίνουν τη λογική του συστήματος».*

Ένα άλλο πρόβλημα αφορούσε σε μια ομάδα εκπαιδευόμενων που είχαν κάποιες γνώσεις πληροφορικής, ελλιπείς ή λανθασμένες, αλλά δεν ήταν δεκτικοί να τις αλλάξουν ή να μάθουν νέα πράγματα. Επιπλέον, η έλλειψη κατάλληλου εξοπλισμού και υποδομών σε κάποια ΣΔΕ επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη διδασκαλία του μαθήματος, τον τρόπο και το χρόνο εργασίας των εκπαιδευόμενων, καθώς και το μαθησιακό αποτέλεσμα.

Τέλος, κάποιοι εκπαιδευτές με πολυετή εμπειρία σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετώπισαν δυσκολίες προσαρμογής στο πλαίσιο και στη φιλοσοφία του ΣΔΕ. Είναι χαρακτηριστικό το παρακάτω απόσπασμα:

E7: *«Οι εμπειρίες που κουβαλά ο εκπαιδευτικός από το σχολείο...που μπαίνεις στην τάξη εσύ και μόνο και δεν εμπλέκεται κανείς άλλος στο συγκεκριμένο μάθημα, που πρέπει να καλυφθεί συγκεκριμένη ύλη σε συγκεκριμένο χρόνο, τα γνωστά....σε επηρεάζουν ως ένα βαθμό. Στα ΣΔΕ υπάρχει μια απελευθέρωση αναφορικά με το πρόγραμμα που ακολουθείς. Αυτό στην αρχή σε δυσκολεύει να προσαρμοστείς...».*

5. Συμπεράσματα

Η εργασία αυτή σκιαγραφεί πτυχές της εκπαιδευτικής πραγματικότητας στα ΣΔΕ, σε ότι αφορά στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση της διδασκαλίας του πληροφορικού γραμματισμού, επισημαίνει πρακτικές και προσεγγίσεις και ανιχνεύει σημαντικά προβλήματα. Το βασικότερο εύρημα είναι ότι διαπιστώνεται μια ευελιξία στον τρόπο που οι εκπαιδευτές σχεδιάζουν και οργανώνουν τα μαθήματά τους, ιεραρχούν τους μαθησιακούς στόχους και επιλέγουν τα διδακτικά αντικείμενα και τις εκπαιδευτικές στρατηγικές τους. Στα ΣΔΕ που μελετήθηκαν εφαρμόζεται ένα ευέλικτο πρόγραμμα

σπουδών για τον πληροφορικό γραμματισμό, το οποίο διαμορφώνεται μέσα στο γενικό πλαίσιο ΠΣ και λαμβάνει υπόψη τα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των εκπαιδευόμενων. Το στοιχείο αυτό, στο οποίο εδράζεται και η πιο βασική διαφορά των ΣΔΕ από το τυπικό σχολείο, αξιολογείται θετικά από τους εκπαιδευτές που συμμετείχαν στην έρευνα.

Οι εκπαιδευτές αναφέρουν ότι οι τεχνικές και οι κοινωνικές δεξιότητες γύρω από τις ΤΠΕ καλύπτονται σε ικανοποιητικό βαθμό και ότι οι εκπαιδευόμενοι συναντούν αυξημένες δυσκολίες να προσεγγίσουν έννοιες και θεωρητικά αντικείμενα της Πληροφορικής. Οι διδακτικές πρακτικές, που χρησιμοποιούνται στα ΣΔΕ που μελετήθηκαν, είναι οι εργαστηριακές ασκήσεις, οι εργασίες τύπου project, οι διαθεματικές διδασκαλίες και οι εξατομικευμένες διδασκαλίες. Οι σημαντικότερες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι εκπαιδευτές ήταν η διαχείριση προβλημάτων ανασφάλειας-φόβου για τους υπολογιστές και οι ειδικές μαθησιακές δυσκολίες των εκπαιδευόμενων. Επιπλέον, σημαντικές δυσκολίες υπάρχουν στην οργάνωση και υποστήριξη διαθεματικών και ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων. Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να στοχεύουν οι μελλοντικές δράσεις επιμόρφωσης των εκπαιδευτών, με στόχο την ενίσχυση πρωτοβουλιών διαθεματικών δραστηριοτήτων και εργασιών τύπου project, και την αποτελεσματικότερη προσαρμογή των μαθημάτων στις ανάγκες των εκπαιδευόμενων.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής δείχνουν ότι οι ενήλικες αποτελούν έναν πληθυσμό με ιδιαίτερα κοινωνικά και μαθησιακά χαρακτηριστικά αναφορικά με τις ΤΠΕ. Η αξιοποίηση των παραπάνω ευρημάτων, ωστόσο, δεν περιορίζεται απλά στο θεσμό των ΣΔΕ, καθώς πολλές από τις επιτυχημένες προσεγγίσεις που εφαρμόζονται μπορούν να μεταφερθούν στη διδασκαλία του αντικειμένου της Πληροφορικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Απώτερος στόχος του ερευνητικού αυτού εγχειρήματος είναι η διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου σχεδιασμού της διδασκαλίας του πληροφορικού γραμματισμού στα ΣΔΕ, σε σχέση με τους θεμελιώδεις άξονες του επιστημονικού γραμματισμού και τις αρχές μάθησης των ενηλίκων.

Βιβλιογραφία

- CEC (2000α). *A memorandum on lifelong learning*, Commission staff working paper, Brussels: European Commission.
- CEC (2000β). *eEurope 2002: An Information Society for all Action Plan*, Brussels: Council and the European Commission.
- CEC (2001). *Making a European area of lifelong learning a reality*, Communication from the Commission, Brussels: European Commission.
- Chua, S. L., Chen, D. & Wong, A. F. L. (1999). Computer anxiety and its correlates: a meta-analysis, *Computers in Human Behavior*, 15, 609-623.
- Evans, L. (2002). *Reflective practice in educational research*. London: Continuum.

- Gravani, M. N. (2007). Unveiling professional learning: shifting from the delivery of courses to an understanding of the processes, *Teaching and Teacher Education*, 23, 688-704.
- Jarvis, P. (1999). Global trends in lifelong learning and the response of the universities, *Comparative Education*, 35(2), 249-257.
- Knowles, M. S. (1990). *The adult learner: A neglected species*, Houston: Tex., Gulf.
- Wilfon, J. D. (2006). Computer anxiety and anger: the impact of computer use, computer experience, and self-efficacy beliefs, *Computers in Human Behavior*, 22, 1001-1011.
- Βεκρής, Α. & Χοντολίδου, Ε. (2003). *Προδιαγραφές Σπουδών στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, 139-168, Αθήνα: Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Βεκρής, Α. (2003). Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένα Ευρωπαϊκό πειραματικό πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Ελληνική εκδοχή, στο Α. Βεκρής & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), *Προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, Αθήνα: ΓΕΕΕ, ΙΔΕΚΕ.
- Βεργίδης, Δ., Ευστράτογλου, Α. & Νικολοπούλου, Β. (2007). Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας: Καινοτομικά στοιχεία, προβλήματα και προοπτικές, *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 12, 25-26.
- Δαγδιλέλης, Β. (2003). Οι τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνιών και ο πληροφορικός/τεχνολογικός εγγραμματισμός, στο Α. Βεκρής & Ε. Χοντολίδου (επιμ.), *Προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, Αθήνα: ΓΕΕΕ, ΙΔΕΚΕ.
- Κόμης Β. (2005). *Εισαγωγή στη Διδακτική της Πληροφορικής*, Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Παρατηρητήριο για την ΚτΠ (2007). *Ταυτότητα χρηστών Internet στην Ελλάδα*, <http://www.observatory.gr>
- Τζιμογιάννης Α. (2002α). Η οριοθέτηση του διδακτικού συμβολαίου στην Πληροφορική. Μια διερεύνηση στο πλαίσιο του Ενιαίου Λυκείου, *Πρακτικά 3^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου "Διδακτική Φυσικών Επιστημών και Εφαρμογή των Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση"*, 635-641, Ρέθυμνο.
- Τζιμογιάννης, Α. (2002β). Διδακτική Πληροφορικής, Προγράμματα Σπουδών και διδακτικές πρακτικές στο Ενιαίο Λύκειο, στο Α. Δημητρακοπούλου (επιμ.), *Πρακτικά 3^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή "Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση"*, Τόμος Α', 229-238, Ρόδος.
- Χοντολίδου, Ε. (2003). Το πρόγραμμα σπουδών του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας, στο *Προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, ΓΕΕΕ, ΙΔΕΚΕ, Αθήνα.